

خروش سواران و اسپان ز دشت

ز بهرام و کیوان همی برگذشت

قلمرو زبانی

* **خروش:** فریاد * **اسپان:** اسب ها * **همی:** به جای می استمراری به کار رفته * **همی برگذشت:** برهمی گذشت، بر می گذشت
 * **بهرام:** سیاره بهرام، مریخ، یکی از سیارات هفتگانه است که بر فلک هفتم می تابد. در بیت به پاس همسایگی با کیوان، آورده شد.
 * **کیوان:** سیاره زحل، دورترین سیاره به زمین است و ساکن فلک هفتم، از این روی خروش سواران و اسپان از آن گذشت.
 * **همی برگذشت:** بالا رفت، عبور کرد * **مراعات نظیر:** سوار و اسب، بهرام و کیوان * **اغراق:** در توصیف صحنه جنگ و تاخت و تاز جنگ جویان و اسب ها و صدای بلند آن ها * **بهرام و کیوان:** مجازاً آسمان

* **معنی:** صدای فریاد سواران و شیهه بلند اسب ها در میدان جنگ از سیاره بهرام (مریخ) و کیوان (زحل) نیز بالاتر رفت.
 * **مفهوم:** بیانگر شدت تاخت و تاز سواران و اسپان و شور و غوغای میدان جنگ، صدای بسیار بلند و مهممه زیاد در میدان جنگ

خروشان دل خاک در زیر نعل

همه تیغ و ساعد ز خون بود، لعل

* **تیغ:** شمشیر، هر چیز بُرنده * **ساعد:** آن بخش از دست که میان مچ و آرنج قرار دارد. * **لعل:** جواهری سرخ رنگ، در این جا سرخی مراد است * **نعل:** قطعه آهنی که به پاشنه کفش یا به سم ستور برای محافظت می زنند.

* **تشبیه:** تیغ و ساعد به لعل * **تشخیص:** خروشان بودن خاک * **خروشان بودن دل:** کنایه از هراسان بودن * **خاک:** مجاز از زمین
 * **دل خاک:** اضافه استعاری و تشخیص * **لعل و نعل:** جناس ناقص اختلافی * **اغراق:** در وصف جنگ و نبرد و تاخت و تاز
 * **معنی:** شمشیرها و دست های مبارزان از خون، سرخ شده بود. صدای شدیدی به سبب تاخت و تاز اسپان بر روی زمین شنیده می شد.
 * **مفهوم:** شدت جنگ و نبرد و تاخت و تاز

عقاب دلاور بر آورد پر

برفتند از آن جای، شیران نر

* **شیران نر:** استعاره از جنگجویان * **تشخیص و استعاره:** عقاب دلاور * **واج آرای:** صامت / ر * **مراعات نظیر:** شیران و عقاب، عقاب و پر
 * **جناس ناقص:** نوپر * **اغراق:** پر بودن هول و بیم و هراس در فضای میدان نبرد به سبب شدت جنگ * **مصراع اول:** کنایه از فرار جنگاوران
 * **پر بر آوردن:** کنایه از پریدن و با شتاب حرکت کردن و گذشتن * **عقاب:** استعاره از اسب (نظر مؤلفان)
 * **معنی ۱:** همه جنگاوران دلیر از میدان نبرد می رفتند و اسب های شجاع نیز با شتاب می تاختند.

* **معنی ۲:** شیران نر از آن جای (خاک، میدان جنگ) به سبب ترس و هراس گریختند و عقاب دلاور با شتاب از آن جا پر کشید و گذشت.
 * **مفهوم:** فراگیری بودن ترس و وحشت بسیار بر سراسر میدان جنگ

به جوش آمده خاک، بر کوه و سنگ

نماند ایچ با روی خورشید، رنگ

* **ایچ:** هیچ * **حرف اضافه «با»:** در معنی «به یا بر» به کار رفته است. * **به جوش آمده:** به حرکت و جنبش درآمدن، فزونی گرفتن، افزون گشتن
 * **نماندن رنگ بر روی:** کنایه از ترس و بیم بسیار * **اغراق:** در تاخت و تاز سواران و سرعت اسب ها در میدان جنگ
 * **روی خورشید:** اضافه استعاری و تشخیص * **رنگ:** مجاز از سرخی * **کوه و سنگ:** مجاز از همه جا

* **نماند ایچ با روی خورشید، رنگ:** کنایه از پوشیده و ناپیدا شدن خورشید
 * **معنی:** به سبب گردوغبار برخاسته از تاخت و تاز اسپان، خورشید ناپیدا شد و خاک های برخاسته از میدان جنگ بر کوه و سنگ می نشست.
 * **مفهوم:** بیانگر تاخت و تاز اغراق آمیز سواران و سرعت اسب ها در میدان جنگ

که گر آسمان را نباید سپرد

به لشکر چنین گفت کاموس گرد

* **گرد:** پهلوان، دلیر * **سپردن:** طی کردن، گذشتن، عبور کردن و لگدکوب کردن، درنوردیدن * **آسمان را سپردن:** آسمان را زیر پای آوردن و بر روی آن گذشتن و لگدکوب کردن * **کاموس:** یکی از فرماندهان زیردست افراسیاب * **بباید:** لازم است * **سپرد:** مصدر مَرَحَم
 * این بیت با بیت بعد موقوف المعانی است

* **آسمان را سپردن:** کنایه از کاری نشدنی و بی نهایت سخت و دشوار را انجام دادن.

* معنی: کاموس پهلوان به سپاه خود این چنین گفت که: حتی اگر لازم باشد، آسمان را طی کنیم. (اگر می خواهید کاری سخت و دشوار انجام دهید)

همه تیغ و گرز و کمند آورید

به ایرانیان، تنگ و بند آورید

* تیغ: شمشیر * گرز: عمود آهنین یا چوبی، چماق * تنگ: تسمه یا نواری پهن که به کمر چهارپایان می بندند. * کمند: ریسمان و طناب * مراعات نظیر: تیغ، گرز، کمند، تنگ و بند * تنگ و بند آوردن: کنایه از به بند و زنجیر کشیدن، زندانی کردن، در تنگنا قرار دادن * تیغ و گرز و کمند: مجاز از همه ابزارهای جنگی

* معنی: همه شمشیر و چماق و کمند بیاورید و ایرانیان را در تنگنا قرار دهید و به بند و زنجیر بکشید.

دلیری کجا نام او اشکبوس

همی بر خروشید، برسان کوس

* کجا: که، پیوند وابسته ساز، ویژگی سبکی * برسان: مانند * کوس: طبل بزرگ، دهل

* اشکبوس: مشبه * همی بر خروشید: وجه شبه * برسان: ادات تشبیه * کوس: مشبه به

* معنی: جنگ جویی که نامش اشکبوس بود وارد میدان شد و مانند طبل بزرگ جنگ، نعره و فریاد می کشید.

سر هم نبرد اندر آرد به گرد

بیامد که جوید زایران، نبرد

* نبرد: ناورد، جنگ، رزم، کارزار، پیکار * نبرد جوید: جنگجویی کند؛ مبارز بطلبد * هم نبرد: هم رزم، دوتن که با هم نبرد کنند، مشتق

* به گرد اندر آوردن سر کسی: کنایه از شکست دادن و کشتن او * ایران: مجاز از لشکریان * واج آرایی / ا /

* نبرد کسی جستن: کنایه از طالب جنگ و مبارزه با کسی شدن، هموردی طلبیدن از کسی

* معنی: او آمده بود تا با ایرانیان مبارزه کند و او را شکست دهد و بکشد.

همی گرد رزم اندر آمد به ابر

بشد تیز، رهام با خود و گبر

* بشد: رفت، به راه افتاد، فعل غیراسنادی * تیز: تند و سریع، باشتاب، قید * خود: کلاه فلزی * گبر: نوعی لباس جنگی، خفتان

* مراعات نظیر: خود، گبر و رزم * ابر: مجاز از آسمان * به ابر اندر آمدن گرد: اغراق، کنایه از جنگ و تاخت و تاز بسیار و شدید

* با خود و گبر: کنایه از آماده به جنگ * ابر و گبر: جناس و واژه قافیه * واج آرایی: / ا /

* معنی: رهام، آماده و حاضر به جنگ باشتاب به میدان جنگ رفت و از شدت مبارزه و جنگاوری او گرد و خاک میدان نبرد به آسمان رفت.

بر آمد زهر دو سپه، بوق و کوس

بر آویخت رهام با اشکبوس

* بر آویخت: درگیر شد، گلاویز شد، مبارزه کرد * بر آمد: برخاست، بلند شد * سپه: سپاه * بوق: شیپور * کوس: طبل بزرگ

* مراعات نظیر: سپه، بوق و کوس * بوق و کوس: مجاز از صدای آن ها

* معنی: رهام با اشکبوس به نبرد پرداخت و ازسوی هردو سپاه برای تشویق پهلوانان و افزودن شور و هیجان جنگ صدای شیپور و طبل بلند شد.

زمین آهنین شد، سپهر آبنوس

به گرز گران، دست برد اشکبوس

* گران: سنگین * آبنوس: درختی است که چوب آن سیاه، سخت، سنگین و گران بهاست و در این جا سیاهی آن مورد نظر است.

* زمین آهنین شد: تشبیه زمین به آهن، و کنایه از سخت شدن * سپهر آبنوس شد: تشبیه سپهر به آبنوس، و کنایه از پراز گرد و غبار شد

* اغراق: در مصراع دوم * تضاد و مراعات نظیر: زمین و سپهر

* معنی: اشکبوس گرز سنگینش را به دست گرفت و زمین برای تحمل ضربات گرز او به آهن تبدیل و آسمان از شدت گرد و غبار تیره و تار شد.

غمی شد ز پیکار، دست سران

بر آهیخت رهام، گرز گران

* بر آهیخت: برداشت، بلند کرد، برکشید، بالا آورد، بیرون کشیدن چیزی مانند شمشیر و تیغ * غمی: خسته، فرسوده، دچار ضعف و سستی شدن

* جناس ناقص اختلافی: گران و سران * واج آرایی: / ا / * دست: مجاز از وجود جنگ جویان * سران: استعاره از رهام و اشکبوس

* معنی: رهام نیز برای مقابله با اشکبوس، گرز سنگینش را بلند کرد و با او به نبرد پرداخت و دست مبارزان از نبرد با گرزهای سنگین خسته شد.

بپیچید زو روی و شد سوی کوه

چو رهام گشت از گشانی ستوه

* ستوه: درمانده و ملول، خسته و آزار * ستوه گشت: درمانده شد، عاجز و ناتوان شد * گشانی: صفت نسبی از گشان (اشکبوس)

* شد: رفت، فعل غیر اسنادی

بیچید زو روی: کنایه از فرار کردن از او **واج آرایی**: مصوت / و / پنج بار* **جناس ناقص اختلافی**: روی و سوی
*معنی: وقتی رُهام از مبارزه با اشکبوس درمانده و ناتوان شد؛ از اشکبوس روی برگرداند و به کوه گریخت.

بزد اسپ، کاید بر اشکبوس

ز قلب سپه اندر آشفست طوس

*قلب: قسمت میانی لشکر، بین میمنه و میسره که جایگاه فرماندهی سپاه است، مرکز

***توجه**: در گذشته آرایش نظامی سپاه به شکل یک پرنده بوده است:

۱. طلایه (جلو سپاه) ۲ میمنه (سمت راست سپاه) ۳. میسره (سمت چپ سپاه) ۴. ساقه (پایین سپاه) ۵. قلب (مرکز سپاه)

***اندر**: در، شکل کهن و ویژگی سبکی* **آشفست**: خشمگین شد * **بزد اسپ**: اسب را هی کرد* **کاید**: مخفف «که آید»

***طوس**: پسر نوذر یکی از پهلوانان بزرگ شاهنامه و سپهدار سپاه ایران است.

***بزد اسپ**: کنایه از به حرکت درآمدن و راه افتادن

***معنی**: توس فرمانده سپاه از فرار رُهام خشمگین شد و به اسب خود ضربه زد تا به نزد اشکبوس بیاید (آماده نبرد با اشکبوس شد).

که رُهام را جامِ باده است جُفت

تَهْمَتَن بر آشفست و با طوس گفت

***تَهْمَتَن**: لقب رستم به معنی تنومند، نیرومند، قوی هیکل* **را**: فک اضافه است. **جفت رُهام**، **رُهام**: مضاف الیه* **باده**: شراب

قلمرو ادبی

***که رُهام را جامِ باده است جُفت**: تشخیص و کنایه از رُهام اهل خوش گذرانی است* **جناس ناقص اختلافی**: **گفت و جفت**

***معنی**: رستم عصبانی شد و به توس گفت: رُهام اهل شراب خوری و خوشگذرانی است و مرد جنگ نیست.

من اکنون، پیاده کنم کارزار

تو قلب سپه را به آیین بدار

به آیین: درست، چنان که شایسته است* **آیین**: نظم و قاعده، رسم، شیوه* **کارزار**: جنگ وجدال، پیکار، نبرد، میدان جنگ

همی تا برآید به تدبیر کار / **مدارای دشمن** به از کارزار / **سعدی**

***قلب سپاه**: وسط و میانه لشکرگاه، در میان دو جناح که بیشتر فرمانده سپاه در آن جا می ایستاد و پرچم فرماندهی را در آن جا استوار می کردند

***قلب سپاه را داشتن**: کنایه از فرماندهی کردن

***معنی**: تو سپاه را چنان که شایسته است، فرماندهی کن تا من پیاده به نبرد با اشکبوس بروم.

به بند کمر بر، بزد تیر چند

کمان به زه را به بازو فکند

***زه**: چله کمان* **به بند کمر بر**: دو حرف اضافه برای یک متمم، ویژگی سبکی* **تیر چند**: چند تیر* **چند**: صفت مبهم

مراعات نظیر: کمان و زه و تیر، بازو و کمر* **واج آرایی**: / ب، ز، ر / ***کمان به زه**: کنایه از کمان به زه بسته و آماده برای تیراندازی

***توجه**: معمولاً پس از تیراندازی زه کمان را می گشودند تا کمان قابلیت ارتجاع خود را از دست ندهد و چون به تیراندازی نیاز داشتن، زه را دردو

گوشه کمان یا زاغ کمان می کردند.

***توجه**: رستم برای تحقیر اشکبوس بدون سازو برگ جنگ و فقط با کمان و چند چوبه تیر که به کمر خود زده است، به میدان می رود.

***معنی**: رستم کمان آماده تیراندازی را بر دوشش انداخت و چندتا تیر هم در کمر بند خود قرار داد.

هماوردت آمد، مشو بازِ جای

خروشید: کای مرد رزم آزمای

رزم آزمای**: جنگ آزموده، مبارز، صفت فاعلی مرکب مرخم* **مشو بازِ جای**: به سوی جایگاهت **نرو **باز**: به، به سوی

مشو**: **نرو **هماورد**: حریف، هم نبرد، رقیب، از پیشوند هم + آورد = جنگ و نبرد* **کای**: که ای

***مرد رزم آزمای**: کنایه از اشکبوس* **مشو بازِ جای**: کنایه از فرار نکن، بازنگرد، بایست

***معنی**: رستم فریاد زد ای مرد جنگ جو، هم نبرد تو به میدان جنگ آمد، بایست و از میدان جنگ فرار نکن.

عنان را گران کرد و اورا بخواند

گشانی بخندید و خیره بماند

***خیره**: شگفت زده* **خیره بماند**: شگفت زده شد، متعجب بماند* **عنان**: افسار، دهانه اسب* **بخواند**: او را صدا زد* **گران**: سنگین

***عنان را گران کرد**: کنایه از افسار اسب را کشید و ایستاد* **گشانی**: کنایه از اشکبوس

معنی: اشکبوس کشانی خندید و تعجب کرد و اسب خود را از حرکت بازداشت و رستم را به سوی خود فرخواند.

توجه: اشکبوس از این که رستم پیاده و بدون سلاح به میدان آمده است، می خندد. خنده ای که نشانه شگفتی و ناباوری است با این وجود خود را نمی بازد و خود را به نادانی می زند و برای تحقیر و تهدید رستم به طنز به او می گوید:

تن بی سرت را که خواهد گریست؟

بدو گفت خندان: که نام تو چیست؟

خندان: قید را: حرف اضافه به معنی «بر» تن بی سرت را: بر تن بی سرت

که: در مصراع اول: حرف ربط وابسته سازدر مصراع دوم: ضمیر پرسشی به معنی چه کسی

که و که: جناس تام بیت طنز دارد مراعات نظیر: تن و سر

معنی: اشکبوس به رستم می گوید: نام تو چیست (من تو را نمی شناسم، نمی دانم فرزند چه کسی هستی) چه کسی برکشته تو خواهد گریست یا عزاداری می کند؟

مفهوم: تحقیر و تهدید

چه پُرسی کزین پس نیینی تو کام

تَهْمَنَ چنین داد پاسخ که نام

چه پُرسی؟: نپرس، استفهام انکاری کزین: که از این، که پیوند وابسته ساز است برای تعلیل به معنی زیرا که

کام: مجازاً مُراد، آرزو، قصد، نیت کام جناس ناقص: نام و کام نیینی تو کام: کنایه از این که کشته می شوی.

معنی: رستم به اشکبوس چنین پاسخ داد که نام مرا از من نپرس؛ زیرا بعد از این تو به آرزویت (که شکست و کشتن من است) نمی رسی.

(یعنی من تو را شکست خواهم داد و می کشم.)

مفهوم: تحقیر و تهدید

زمانه مرا پُتگ ترگ تو کرد

مرا مادرم نام، مرگ تو کرد

پتگ: چکش بزرگ فولادین، آهن کوب پُتگ: کلاه خود را: در مصراع اول رای فَک اضافه است: مادرم

تشخیص: زمانه جناس ناقص: مرگ و ترگ بیت «طنز» دارد. مصراع دوم: کنایه از کشتن و نابود کردن تشبیه رستم به پتگ

واج آرای: / م، ر، گ / در این جا واج آرایی فضای مُردن و مرگ را ایجاد می کند و بر وحشت مرگ می افزاید.

معنی: مادرم مرا « مرگ اشکبوس » نامیده است. زمانه مرا مانند پتگی بر سر تو خواهد کوبد. (سرنوشت، مرگ تو را به دست من رقم زده است)

مفهوم: تهدید و تمسخر و تحقیر، تاثیر سرنوشت

توجه: رستم به پیروی از هنجار و شیوه ای در آیین و منش پهلوانی از گفتن نام خودش به حریف سرباز می زند و به او می گوید که: بیهوده نام مرا

مپرس؛ زیرا هرگز به شنیدن آن، کام نخواهی یافت. نامی که مادر بر من نهاده است، مرگ توست و زمانه مرا پتگی گداندیده است که ترگ و تارک

تورا خرد درهم فروخواهد شکست. این بیت علاوه بر مفاهیم ذکر شده، نشان دهنده شکوه پهلوانی و مردانگی و شجاعت رستم است.

به گُشتن دهی سر، به یکبارگی

گُشانی بدو گفت: بی بارگی

بارگی: باره، اسب، و با حرف میانجی « گ » به « بارگی » و « یکباره » به یکبارگی « تبدیل شده است. دهی: می دهی

به یکبارگی: ناگهان، به ناگهانی، به کلی، تماماً، یک سر، قید تاکید است.

سر: مجازاً از تمام بدن و وجود اشکبوس است، ذکر جزء و اراده کُل

معنی: اشکبوس با تمسخر به رستم گفت: بدون اسب و پیاده در این جنگ بی تردید خیلی زود خودت را به کشتن می دهی.

مفهوم: تهدید به مرگ، تمسخر

که ای بیهده مرد پر خاشجوی

تَهْمَنَ چنین داد پاسخ بدوی

بیهده: ناحق و باطل، بی + هده. « بی » نشانه نفی است. « هده » یعنی به حق پر خاش: جنگ و ستیز، نبرد، پیکار

پر خاشجوی: ستیزه جو، فتنه گر و آشوب طلب، جنگجوی بیهده مرد: ترکیب وصفی مقلوب؛ مرد بیهده، شخص بی ارزش و پست و فرومایه،

نادان و احمق این بیت با بیت بعدی موقوف المعانی است.

معنی: رستم این گونه به اشکبوس جواب داد: که ای جنگ جوی ناحق و باطل (تو به ناحق و باطل نام پهلوان و مبارز برخورد نهادی)

پیاده، ندیدی که جنگ آورد

سر سرکشان، زیر سنگ آورد؟

* پیاده: بخشی از ارتش که سواره نیستند. * سرکش: گردن فراز، پهلوان و دلآور، توانا، قوی، زورمند، سرافراز، جنگاور * پرسش تاکیدی در بیت
 * سر: مجاز از وجود * سر زیر سنگ آوردن: کنایه از شکست دادن و کشتن * جناس ناقص: جنگ و سنگ
 * معنی: آیا تا کنون ندیده ای که کسی پیاده بجنگد و حریفش را شکست دهد و نابود کند.
 * مفهوم: تحقیر و تهدید

* توجه: دشمنان رستم که دشمنان ایرانند، پنهانی به مارانی زهر آگین و زیانبار مانند شده اند که سرهاشان را باید به سنگ کوبید.

سوار اندر آیند هر سه به جنگ؟

به شهر تو شیر و نهنگ و پلنگ

* شهر: کشور * پرسش جمله، انکاری است.

* تشبیه پنهان: رستم پنهانی خود را در دلیری و جنگاوری و استواری به شیر و نهنگ و پلنگ مانند کرده است.

* شیر و نهنگ و پلنگ: مراعات نظیر و نماد گونه ای از دلیری و نیرومندی و چالاکي و تیزی در نبرد هستند.

* معنی: آیا در کشور تو شیر و پلنگ و نهنگ (نماد های قدرت و شجاعت)، هر سه سوار بر اسب می جنگند؟

(تو کوچک تر از آنی که نیاز باشد من با اسب با تو بجنگم. من نیز مانند شیر و نهنگ و پلنگ پیاده می جنگم.)

پیاده بیاموزمت کارزار

هم اکنون تو را، ای نبرده سوار

* نبرده: نبرد + نسبت در معنی فاعلی، جنگجو * کارزار: جنگ، نبرد * نبرده سوار: ترکیب وصفی مقلوب، سوار نبرده، سوار جنگجو
 * را: حرف اضافه، به معنی به * بیاموزمت: به تو می آموزم * تو و - ت: دو ضمیر در نقش متمم، یکی از این دو کافی بود و دیگری زاید است. به نظر می رسد کاربرد دو ضمیر در نقش متمم، ویژگی سبکی بوده است و در فارسی کهن رواج داشته است.
 * تضاد: سوار و پیاده * واج آرایي: صامت / را * طنز دارد

* معنی: اکنون ای سوار جنگ جوی، به جنگ تو می آیم و جنگیدن بدون اسب را به تو می آموزم.

که تا اسب بستانم از اشکبوس

پیاده مرا زان فرستاد، توس

* توس: فرمانده سپاه ایران * زان: از آن، به سبب آن

* واج آرایي: صامت / س / پنج بار که مفهوم ستاندن را القا می کند * بیت طنز دارد.

* حُسن تعلیل: علت پیاده بودن رستم خستگی رخش است، پس گرفتن اسب از اشکبوس علت واقعی نیست.

* معنی: توس مرا به این خاطر پیاده به جنگ با تو فرستاده است تا با تو بجنگم و اسبت را از تو بگیرم.

* مفهوم: بیان طنز برای تحقیر و تمسخر اشکبوس

* توجه: تو آن قدر کم توان و بی کفایت هستی که توس با دیدن تو به این فکر افتاده است که به راحتی می توان اسب تو را از چنگت ربود و به همین خاطر مرا، که به نظر تو سرباز پیاده ای بیش نیستم؛ فرستاده است تا تو را از اسبت پایین بکشم و سوار بر اسبت شوم.

بدو روی خندان شوند انجمن

گشانی پیاده شود همچو من

* انجمن: محل جمع شدن * روی: سوی، منظور دو سپاه ایران و توران

* انجمن: مجاز از سپاهیان * بدو روی خندان شوند انجمن: کنایه از مسخره و تحقیر کردن، خشنود و خندان شدن

* معنی: رستم به اشکبوس می گوید که: اگر او نیز از اسب فرود آید و پیاده بجنگد مایه خشنودی و خندانی دو سپاه خواهد شد.

بدین روز و این گردش کارزار

پیاده، به از چون تو پانصد سوار

* پیاده: منظور خود رستم است * به: بهتر * سوار: جنگ جوی سوار بر اسب * گردش کارزار: روند حرکت جنگ و نبرد، شیوه جنگیدن

* تضاد: پیاده و سوار * اغراق: ترجیح و برتری دادن یک پیاده بر پانصد سوار، بیانی اغراق آمیز است.

* معنی: در چنین روزی و با این شیوه جنگیدن تو (که نشان از ناتوانی تو دارد) جنگ جویی پیاده مانند من از پانصد سواری مثل تو بهتر و شایسته تر است. (طنز و تمسخر و تحقیر)

کسانی بدو گفت با تو سلیح

نبینم همی جز فسوس و مزیح

***سلیح**: افراز جنگ، مُمال سلاح * **فسوس**: مسخره کردن * **مزیح**: مُمال مزاح، غیر جدی بودن، شوخی
 * **سلیح و مزیح**: همان سلاح و مزاح عربی هستند. که در فارسی مصوت «ا» به «ی» تبدیل شده است. به این تغییر شکل مُمال می گویند.
 تشبیه پنهان: فسوس و مزیح به سلاح

* **معنی**: اشکیوس به رستم گفت: با تو من سلاحی جز مسخرگی و شوخی نمی بینم (به جای شمشیر تیز، زبان برنده به میدان آورده ای)

بدو گفت رستم که تیر و کمان ببین

تا هم اکنون، سرآری زمان

* **سرآری زمان**: کنایه از به پایان رساندن عمر، نابود شدن و مردن، بی جان شدن

* **زمان**: مجاز از زندگی * **جناس**: زمان و کمان * **تیر و کمان**: تناسب

* **معنی**: رستم به او گفت کافی است که تیر و کمانم را نگاه کنی تا هم اکنون از ترس بمیری.

چو نازش به اسب گرنامه دید

کمان را به زه کرد و اندر کشید

* **ناز**: افتخار، تکبر * **نازش**: اسم مشتق، نازیدن و افتخار کردن * **گران مایه**: ارجمند، ارزشمند، اصیل، عزیز و گرامی * **اندر کشید**: در کشید

* **کمان را به زه کرد**: کنایه از کمان را آماده تیراندازی کرد. * **کمان**: مجاز از زه کمان؛ چون آن چه کشیده می شود، زه است.

* **معنی**: وقتی رستم دید اشکیوس به اسب گران بهایش می نازد، کمان را آماده تیراندازی کرد. و به سمت اسبش نشانه گرفت.

* **توجه ۱**: علت نازیدن اشکیوس به اسبش به سبب توانایی و برتری بود که اسب به او در میدان جنگ می داد.

* **توجه ۲**: **نازش**: ۱- اگر با فتح «ز» خوانده شود؛ دو واژه است «ناز + ش» ضمیر شخصی پیوسته» در نقش مضاف الیه، به معنی «نازیدن او» و

اگر به کسر «ز» خوانده شود؛ دوتکواژ است: ناز + ش و یک واژه مشتق؛ مانند روش، کوشش، بینش به معنی نازیدن و افتخار کردن

یکی تیر زد بر بر اسپ اوی

که اسپ اندر آمد ز بالا به روی

* **براول**: به * **بر دوم**: پهلو * **یکی تیر**: تیری * **اوی**: او، وی * **اندر آمد**: درآمد، فروافتاد، فعل پیشوندی * **روی**: چهره * **به**: با

* **جناس ناقص**: اوی و روی * **جناس تام**: بر و بر * **تکرار**: اسپ * **اندر آمد ز بالا به روی**: کنایه از زمین افتادن

* **معنی**: تیری به پهلو اوی زد و اسب با صورت به زمین افتاد و سرنگون شد.

بخندید رستم به آواز گفت

که بنشین به پیش گران مایه جفت

* **آوردن فعل در اول مصراع ها**، از ویژگی های شعر حماسی است * **به آواز**: با صدای بلند * **گران مایه**: گران قدر، عزیز، ارجمند

* **گران مایه جفت**: ترکیب وصفی مقلوب، جفت گران مایه * **جفت**: همراه، همدم، همسر، هم نشین

* **گران مایه جفت**: استعاره از اسب * **جناس ناقص**: جفت و جفت * **رستم برای تحقیر و تمسخر اشکیوس به شیوه طنز**، اسب را جفت او می نامد.

* **معنی**: رستم خندید و با صدای بلند به اشکیوس گفت کنار جفت عزیزت (اسب گرانقدرت) بنشین.

سزد گر بداری سرش در کنار

زمانی برآسایی از کارزار

* **سزد**: سزاوار است * **کنار**: آغوش * **برآسایی**: خلاص و آسوده شوی * **ش**: مضاف الیه مرجع آن اسب

* **معنی**: سزاوار است اگر سرش را در آغوش بگیری و زمانی از جنگیدن آسوده شوی

(من به تو امان می دهم که لحظه ای خستگی جنگ را از تن بیرون کنی).

کمان را به زه کرد زود اشکیوس

تنی لرزلرزان و رخ سندرُوس

* **سندرُوس**: صمغی زرد رنگ است که روغن کمان از آن گرفته می شود (در این درس فقط زرد بودن آن منظور است و مفهوم ترسیدن را بیان می کند)

* **تشبیه**: رخ به سندرُوس * **تنی لرزلرزان و رخ سندرُوس**: کنایه از ترسیدن * **سندرُوس**: استعاره از زردی چهره

* **کمان را به زه کرد**: کنایه از آماده تیراندازی شد.

* **معنی**: اشکیوس زود کمانش را آماده ی پرتاب تیر کرد در حالی تنش مثل بید می لرزید و رنگ صورتش از ترس زرد شده بود.

به رستم بر، آنگه ببارید تیر

تهمتن بدو گفت: بر خیره خیر

به رستم بر: دو حرف اضافه برای یک متمم، ویژگی سبک خراسانی * **بر خیره خیر**: بیهوده * این بیت با بیت بعدی **موقوف المعانی** است

*تیر: استعاره؛ زیرا آن چه واقعا می بارد، بارش (برف یا باران) است.*جناس ناقص: خیر و تیر*خیره خیر: کنایه از کار بیهوده کردن
*معنی: بعد از آن اشکبوس، رستم را نشانه گرفت و تیرهای زیادی به سویش پرتاب کرد و رستم هم به او گفت: بیهوده

دو بازوی و جان بداندیش را

همی رنجه داری تن خویش را

*همی رنجه داری: خسته و آزرده می کنی*بداندیش: پلید و ناپاک
*مراعات نظیر: تن، بازو و جان*استعاره و تشخیص: تن، بازو، جان
*معنی: جسم و بازوان و جان ناپاکت را خسته و آزرده می کنی .

گزین کرد یک چوبه تیر خدنگ

تَهْمَتَن به بند کمر، برد چنگ

*خدنگ: چوبی سخت و محکم که از آن تیر و نیزه می سازند.*گزین: انتخاب*چوبه: واحد شمارش تیر (ممیز) *چنگ: مجاز از دست
*معنی: رستم به کمر بندش دست برد و یک تیر از جنس خدنگ را انتخاب کرد.

نهاده بر او، چار پر عقاب

یکی تیر الماس پیکان، چو آب

*پیکان: آهن نوک تیز سر تیر و نیزه*چار: چهار*تیر الماس پیکان: تیری که نوک آن سخت برنده و درخشان و جلا داده است.
*چو آب: تیری که در روشنی و درخشندگی مانند آب روان است.
*چار پر عقاب: معمولاً برای آن که تیر پس از پرتاب از کمان منحرف نشود به قسمت انتهایی آن پر عقاب می بستند.
*تشبیه: پیکان به آب در درخشان بودن، پیکان به الماس در بُرندگی و درخشندگی*مراعات نظیر: تیر و پیکان و پر عقاب
*معنی: تیری برنده چون الماس که نوک آن را جلا داده و بر آن چهار پر عقاب بسته بودند.

به شست اندر آورده تیر خدنگ

کمان را بمالید رستم، به چنگ

*شست: انگشترمانندی از جنس استخوان که در انگشت شست می کنند و هنگام کمان داری زه کمان را با آن می گیرند .
*معنی: رستم کمان را در دست گرفت و با شست تیر خدنگ را آماده پرتاب کرد..

خروش از خم چرخ چاچی بغاست

بر او راست خم کرد و چپ کرد راست

*چرخ: کمان*چاچ: شهری بوده است که در آن تیر و کمان های خوب محکم می ساختند*چاچی: صفت بیانی نسبی
*راست اول: دست راست*راست دوم: صاف و مستقیم*خروش: بانگ و فریاد*او: مرجع آن « کمان » *بغاست: بلند شد
*جناس تام: راست اول و راست دوم*تضاد: راست و چپ، راست دوم و خم*واج آرایی: صامت/خ، چ / در این بیت تکرار دو صامت /خ، چ / حس خوشونت را در قالبی حماسی بیان می کند . تکرار این صامت ها صدای کشیده شدن کمان را نیز تداعی می کند.
*تشخیص: خروش کمان*مراعات نظیر: چرخ و چاچ*اغراق: در کشیدن کمان
*معنی: رستم برای پرتاب تیر است دست راست را خم و دست چپ را که کمان در آن بود صاف کرد؛ آن گاه خروش از کمان برخاست.

ز شاخ گوزنان برآمد خروش

چو سو فارس آمد به پهنای گوش

*سوفار: دهانه تیر، جایی که چله کمان را در آن بند کنند*شاخ گوزنان: گاهی کمان را از شاخ گوزن می ساختند
*پهنای گوش: وقتی در راستای گوش قرار گرفت*شاخ گوزنان: مجاز از کمان*تشخیص: بلند شدن خروش از کمان
*معنی: همین که انتهای تیر به گوش رستم نزدیک شد، از کمان فریادی برخاست.

گذر کرد بر مهره ی پشت اوی

چو بوسید پیکان سر انگشت اوی

*بوسیدن: تماس پیدا کردن*پیکان: آهن نوک تیز سر تیر و نیزه*اوی اول: مرجع رستم*اوی دوم: مرجع اشکبوس
*تشخیص: بوسیدن پیکان*اغراق: در وصف و عمل رستم در کل بیت*مراعات نظیر: سر و انگشت و مهره و پشت
*معنی: وقتی که نوک تیز تیر با سر انگشت رستم تماس پیدا کرد، تیر از مهره ی پشت کمر اشکبوس گذر کرد.

*مفهوم: سرعت تیراندازی رستم در کشتن اشکبوس

*توجه: چون رستم محبوب فردوسی و جهان پهلوان ایرانیان است، فردوسی نمی گوید رستم پیکان را با انگشت گرفت بلکه می گوید که پیکان بر انگشت رستم بوسه زد.

بزد بر بر و سینه اشکبوس

سپهر آن زمان، دست او داد بوس

*بر اول: حرف اضافه*بر دوم: اسم به معنی سینه و پهلو*سپهر: آسمان
*جناس تام: بر و بر*تشخیص و استعاره: سپهر؛ زیرا عمل بوسیدن را انجام داد*بوسیدن دست: کنایه از تحسین و احترام
*اغراق: کل بیت در میزان تقدیر و تحسینی که نسبت به رستم ابراز شده تا آن حد که حتی آسمان به دستانش بوسه زد
*واج آرایبی: / س ، ب / *مراعات نظیر: بر، سینه، دست
معنی: رستم تیری بر سینه اشکبوس زد و آسمان و روزگار به نشانه قدردانی ، دست رستم را بوسید.
مفهوم: همداستان بودن آسمان ها و سرنوشت با رستم در از بین بردن شخصی ناپاک و پلید
*توجه: این بیت از نظر معنی مانند بیت قبل است ولی تصویر سازی آن متفاوت است.

کشانای هم اندر زمان، جان بداد

چنان شد، که گفتی ز مادر نژاد

*جان بداد: مُرد*اندر زمان: جادرجا، فوراً، در یک لحظه*چنان: به شکلی *شد: مُرد*گفتی: مثل این که، انگار که*نژاد: زاده نشد
*اغراق: در مصراع دوم*واج آرایبی: صامت / د /
قلمرو فکری *معنی: اشکبوس کشانای هم جادرجا جان داد و به شکلی مُرد که انگاری از مادر زاده نشده بود.